

بررسی سطح پایداری اجتماعی در دو خیابان مطهری و ۲۲ بهمن شهر رشت

تاریخ دریافت: ۹۲/۳/۱۹
 تاریخ پذیرش نهایی: ۹۲/۶/۲۲

پویان شهابیان* - میلاد پیرایه گر**

چکیده

برقراری اصول توسعه پایدار در هر جامعه‌ای ضروری به نظر می‌رسد. یکی از اصول مهم آن، مباحث اجتماعی است. زمانی که بحث از شهر و برنامه‌ریزی شهری است به‌کارگیری اصول اجتماعی توسعه پایدار اهمیت دوچندان پیدا می‌کند. استفاده از اصول توسعه پایدار، در هر نوع برنامه‌ریزی، نیازمند شاخص‌هایی است که بومی‌سازی شده و مختص به فضای جامعه مورد نظر باشد. این شاخص‌ها برآمده از مبانی نظری و متون علمی و همچنین سوابق موضوع در ایران و جهان خواهد بود که با نمونه‌های بومی تلفیق و نقاط قوت و ضعف آن‌ها تلفیق شده است. عدم وجود تعاملات مثبت در شهرها، درگیری و نزاع شهروندان با یکدیگر، عدم تمایل به مشارکت در ساکنین شهر از جمله مواردی هستند که برقراری پایداری اجتماعی در شهرها را تحت‌الشعاع قرار داده است. هدف این مقاله تبیین شاخص‌های پایداری اجتماعی در شهرها و سنجش آن‌ها توسط نمونه‌های مورد مطالعه است. با توجه به تمرکز بر روی وجه اجتماعی توسعه شهری پایدار، فضای شهری مد نظر مقاله، خیابان شهری انتخاب شده است. در فرآیند سنجش پایداری اجتماعی در نمونه‌های موردی پژوهش از شیوه پرسش‌نامه تدوین شده بر اساس طیف لیکرت و همچنین روش رگرسیون چند متغیره به منظور مشخص کردن شاخص‌های منتخب و در نهایت از ماتریس گولر برای مقایسه امتیازات پایداری اجتماعی دو نمونه موردی پژوهش نسبت به هر یک از شاخص‌های پایداری اجتماعی استفاده شده است. نتایج حاصل بیانگر این موضوع است که در خیابان ۲۲ بهمن شاخص ارتقا بهداشت و سلامت شهروندان و در خیابان مطهری شهر رشت دسترسی آسان به خدمات شهری برای همگان بیشترین امتیاز را از نظر پایداری اجتماعی کسب کرده است.

واژگان کلیدی: پایداری اجتماعی، شاخص‌ها، مقایسه، خیابان مطهری، خیابان ۲۲ بهمن.

* استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: shahabian@iauctb.ac.ir

** کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

مقدمه

توسعه پایدار از جمله مفاهیمی است که از دهه هفتاد میلادی وارد مباحث علمی شد و کنفرانس‌ها و همایش‌های متعددی پیرامون این موضوع به وجود آمد. از زمان مطرح شدن این مبحث، سه بخش برای آن در نظر گرفته شده بود: اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی. گرچه امروزه عقیده بر این است که موضوعات سیاسی و مدیریتی نیز باید به سایر بخش‌های اصلی توسعه پایدار اضافه شوند. از طرف دیگر توسعه پایدار، به صورت تخصصی، طیف وسیعی از جوامع محلی تا جهانی را شامل می‌شود. هر یک از موارد نامبرده به صورت یک علم جداگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. یعنی توسعه پایدار اقتصادی، توسعه پایدار محلی، توسعه پایدار اجتماعی در کشور و... هر یک از این مباحث نیز گسترده بوده و از تعاریف اولیه آن‌ها گرفته تا شاخص‌های ارائه و به‌کارگیری هر یک، بسط و توسعه می‌یابند.

روند نزولی تعاملات مثبت اجتماعی، کاهش اعتماد به یکدیگر در میان شهروندان، توجه بیش از حد به ارزش‌های غیربومی و عدم بازگشت به سنت‌ها و رفتارهای محلی از جمله مهم‌ترین چالش‌های موجود در جوامع شهری امروزی است. در صورت اجرای برخی برنامه‌های فرهنگی، اجتماعی، جشن‌ها و مراسم بومی همچنان عدم تداوم و پایداری این موارد جزء اصلی‌ترین مسائل جاری در شهرها است. عدم وجود زمینه ایجاد تعاملات اجتماعی مهم‌ترین مساله این مقاله را به وجود آورده است. در نتیجه تمرکز مقاله بر روی ارائه شاخص‌های توسعه پایدار در بخش اجتماعی است که می‌تواند روحیه را به زندگی شهری برگرداند. این شاخص‌ها در طراحی، برنامه‌ریزی، مدیریت و خلق فضاهای شهری به کار می‌رود. در میان انواع فضاهای شهری، خیابان که محل تعامل، برخورد، آشنایی، تفریح، خرید، دیدن و دیده شدن است انتخاب شده است. شهر رشت همانند بسیاری از شهرهای قدیمی ایران دارای یک بافت مرکزی کهن، بافت پیرامونی و محلات حاشیه‌ای است. در این بین خیابان‌های موجود در بخش مرکزی از ارزش اقتصادی بالایی برخوردار بوده که به سبب بافت قدیمی و کهن دچار بازسازی و دگرگونی شده است. چنین بازسازی‌هایی سبب از بین رفتن و یا کم رنگ شدن ارزش‌های اجتماعی شده است. برخی از این خیابان‌ها بناهای با ارزش تاریخی، گذرهای قدیمی و نماهای جذاب خود را حفظ کرده و برخی دیگر دچار دگرگونی‌های اساسی شده‌اند. در این مقاله دو نمونه از خیابان‌های شهر رشت که چنین تحولاتی را در خود دیده‌اند به عنوان نمونه‌های مورد مطالعه انتخاب شده و شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار در آن‌ها مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

۱. روش تحقیق

در ابتدا با استفاده از مرتبط‌ترین اسناد و منابع، مبانی نظری تکمیل شده و نظرات کارشناسان و صاحب نظران علم شهرسازی پیرامون مسائل اجتماعی و توسعه پایدار آورده خواهد شد. از این مطالب، نکاتی استخراج می‌شود که پیش‌زمینه تبیین شاخص‌های مورد نظر مقاله را به وجود می‌آورند. سپس با بررسی نمونه‌های مورد مطالعه، نقاط قوت و ضعف هر یک به دست می‌آید. بدین ترتیب که نکات مثبت در برنامه‌ریزی هر یک به عنوان سرمشقی در تدوین شاخص‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد و از نکات منفی دخیل در ایجاد آن‌ها، پرهیز خواهد شد. این کار با استفاده از ابزارهای متعددی نظیر عکس، برداشت‌های میدانی، کروکی، نقشه‌های شهری و مشاهده مستقیم انجام خواهد شد. سپس به تحلیل مطالب گفته شده پرداخته خواهد شد تا در نهایت، شاخص‌های مورد نظر استخراج شوند. انتخاب شاخص‌های نهایی توسط روش رگرسیون چندمتغیره انجام می‌شود. دلیل انتخاب این روش به چندین موضوع برمی‌گردد: انتخاب شاخص‌های اولیه از مبانی نظری و توسط پژوهشگر انجام می‌شود، نوع ارزیابی بر اساس نظر پرسش‌شوندگان است، مهم‌تر از همه این که هر یک از پاسخگویان موضوعی واقعی و ملموس را ارزیابی می‌کنند و امکان تأثیرگذاری پژوهشگر بر امتیاز موضوعات کم است. با توجه به این موارد، روش رگرسیون چندمتغیره منطبق بر اهداف، شرایط و فرایند مد نظر مقاله است. نمره دهی به شاخص‌های مد نظر در خیابان‌های مورد مطالعه نیز به کمک ماتریس گولر خواهد بود. این مراحل پس از تکمیل پرسشنامه تدوین شده بر اساس اهداف مقاله انجام می‌شود. برای به دست آوردن تعداد پرسش‌شوندگان، با توجه به این که طیف لیکرت^۱ در تدوین پرسشنامه استفاده شده از فرمول‌های زیر برای تخمین اندازه نمونه بهره گرفته شده است:

- تعیین اندازه انحراف معیار

$$\sigma = \frac{\max(x_i) - \min(x_i)}{6}$$

با توجه به مقادیر طیف لیکرت (بزرگ‌ترین ۵ و کوچک‌ترین ۱) انحراف معیار ۰,۶۶۷ به دست می‌آید.

- تعیین اندازه نمونه

$$n = \left(\frac{z_{\alpha} \times \sigma}{\varepsilon} \right)^2$$

تعداد نمونه: n

سطح اطمینان: $\frac{z_{\alpha}}{2}$

دقت: ε

انحراف معیار: σ

در نتیجه با سطح اطمینان ۹۵ درصد و دقت ۰,۱ تعداد نمونه‌های مورد نظر به ۱۷۱ عدد می‌رسد که در سه دسته کارشناسان (۲۰ نفر)، مسئولین (۱۰ نفر) و عموم مردم (۱۴۱ نفر) تقسیم شده است. روش انتخاب نمونه‌ها نیز متفاوت بوده بدین ترتیب که در مورد کارشناسان و مسئولین نمونه‌گیری برنامه‌ریزی شده و در مورد عموم مردم، به دلیل تکمیل پرسشنامه در داخل فضای مورد مطالعه، روش مورد نظر تصادفی ساده انتخاب شده است؛ زیرا سایر انواع روش‌های نمونه‌گیری (طبقه‌بندی شده، متناسب با اندازه طبقه، سیستماتیک، خوشه‌ای و برنامه‌ریزی شده) در این مورد بازده مناسبی نداشته است.

۲. مبانی و چارچوب نظری

۲-۱- شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار درون‌شهری

برای بخش اجتماعی توسعه پایدار درون‌شهری شاخص‌های متعددی ارائه شده است. می‌توان وجه مشترک تمامی آن‌ها را توجه به عدالت اجتماعی و حق برخورداری برابر از فضاهای شهری برای همگان دانست. «به این معنا که امکان بهره‌وری و استفاده شهروندان در سطوح مختلف از امکانات، فرصت‌ها و کارکردهای شهری به صورت متعادل و هماهنگ باشند و تقریباً همه افراد جامعه از فرصت‌های یکسانی برخوردار گردند. تبلور موضوع عدالت اجتماعی به عنوان یک تفکر و ذهنیت و تصور فکری در جامعه و خصوصاً شهر منجر به توزیع مناسب کاربری‌ها و خدمات عمومی و در نظر گرفتن رفاه، امنیت و آرامش همه گروه‌های شهروندی می‌گردد» (Mosharzhadeh, 2009, p.116). عدالت اجتماعی برآمده از انبوهی از سرمایه‌های اجتماعی خواهد بود که شهر را به وجود آورده و به آن حیات می‌بخشند؛ اما نقش سرمایه‌های اجتماعی در شکل‌دهی جوامع پایدار هم چنان مبهم باقی مانده است. عقیده بر این است که سرمایه اجتماعی به مثابه وزنه‌ای است که تعادل را در پایداری شهری برقرار می‌کند (Newman, 2008, p.131). «برنامه ریز عدالت خواه^۲ شهر را محل تضاد و منازعه بر روی توزیع منابع، خدمات و فرصت‌ها می‌بیند. رقابت در خود شهر میان گروه‌های اجتماعی مختلف وجود دارد. فضا، فضای اجتماعی، اجتماعات محلی، سازمان‌های محلی، اتحادیه کارگری، یا به عبارتی، فضای دسترسی و جدایی‌گزینی است. با این نگرش ضامن پایداری اجتماعی - اقتصادی، تداوم برابری و مساوات در جامعه است» (Mousa, Kazemi, 2001, p.109).

صاحب‌نظران متعددی پیرامون شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار اظهار نظر کرده‌اند. در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها اشاره خواهد شد. ویلیامز^۳ و دیگران دسترسی به امکانات، دسترسی به فضای سبز، فرصت‌های شغلی، حمل‌ونقل عمومی، فرصت‌هایی برای قدم زدن و دوچرخه‌سواری، فضای مسکونی، سلامت و بهداشت عمومی، میزان جرم خیزی، جدایی‌گزینی اجتماعی کمتر، بالابردن فرصت‌های شغلی برای افراد با مهارت پایین، مسکن مقرون به صرفه و دارایی را مد نظر قرار داده‌اند (Williams, 2000, p.31). برخی دیگر از کارشناسان تلفیقی از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی را بیان می‌دارند: قوانین مربوط به کاربری زمین، نوع مالکیت، سرمایه، محرک‌های مالی و سرمایه‌گذاری، استانداردهای ساختمانی، آموزش و آگاهی عمومی (Berke & Conroy, 2000, p.25). در انگلستان و اسکاتلند نیز شاخص‌های تلفیقی دیگری را ملاک عمل قرار می‌دهند. شاخص‌هایی نظیر اشتغال و بیکاری، فقر، تحصیلات، سلامت و بهداشت، امنیت عمومی، آلودگی هوا، مشارکت فعال (SSN, 2007, p.78) و فقر و محرومیت (شاخص‌های کاهش فقر و محرومیت)، آموزش (تحصیل تا ۱۹ سالگی)، بهداشت (سال‌های زندگی سالم مورد انتظار)، مسکن (شرایط خانه و مسکن)، جرائم (میزان جرائم) (Mehdizadeh, 2010, p.13). یکی از کامل‌ترین و معتبرترین دسته‌بندی‌ها در بیانیه ریو آمده است که عبارت‌اند از محور بودن انسان و نیازهای او، مقابله با انفجار جمعیت شهری و کاهش نرخ رشد جمعیت تا نزدیک به صفر، اهمیت دادن به هویت و ویژگی‌های فرهنگی خاص هر شهر و حفظ و تقویت ارزش‌های مثبت فرهنگ محلی، کاهش فقر و کاهش اختلافات طبقاتی، بسیج زنان و جوانان و کودکان برای مشارکت در آموزش و ارتقاء سطح فرهنگ زیست‌محیطی، توزیع عادلانه و متعادل امکانات بین مناطق شهری (Laghaei & Mohamadzadeh, 1999, p.39). برخی دیگر از شاخص‌ها نیز مستقیماً مسائل اجتماعی و فرهنگی را هدف قرار داده‌اند: حس تعلق، تعامل، امنیت، رضایتمندی مسکونی، پویایی و ثبات، مشارکت، دسترسی به خدمات محلی (Jenks & Jones, 2010, p.112)، پویایی، آموزش، خدمات مختص به ناتوانان، اشتغال (Evans, 2005, p.40)، میزان برخورداری از توسعه، تراکم جمعیتی، حمل‌ونقل عمومی، نحوه پراکنش ترافیک، وجود کاربری مختلط، دسترسی به خدمات، دسترسی به فضای سبز (Frey, 1999, p.96)، حس تعلق مکانی، سرمایه اجتماعی، میراث معنوی، هنر و فرهنگ (Stubbs, 2004, p.302)، بازیافت، آلودگی هوا و صوتی، هنرهای عمومی، دسترسی، حضور پیاده در فضا (Bevan, 2007, p.7) و مهارت‌های شغلی، تنوع اجتماعی و قومی، ترکیب اجتماعی اقتصادی از ساکنین، تعادل، تراکم معقول (Raco, 2007, p.307).

جدول ۱ بیانگر نقاط مشترک در نظرات اندیشمندان است که به عنوان چارچوب نظری در تدوین شاخص‌های پایداری اجتماعی مدنظر جهت سنجش در نمونه‌های موردی این مقاله مورد توجه قرار می‌گیرد.

جدول ۱: شاخص‌های پایداری اجتماعی بر اساس نظریات اندیشمندان و تجربیات جهانی

شاخص‌های پایداری اجتماعی	اندیشمندان نظریه‌پرداز در زمینه شاخص مورد بررسی
دسترسی آسان به خدمات و امکانات	Williams(2000), Masnavi(2002), Mosharzade et al. (2009), Frey(1999), Laghaei & Mohamadzadeh(1999), Jenks & Jones(2010), Raco(2007)
حمل‌ونقل عمومی	Williams(2000), Frey(1999), Bahreyni & Maknoun(2001), Masnavi(2002)
پیاده‌روی	Williams(2000), Bevan(2007)
سلامت و بهداشت عمومی	Williams(2000), SSN(2007), Bahreyni & Maknoun(2001), England, Masnavi(2002), Bevan(2007)
کاهش میزان جرم خیزی	Williams(2000), SSN(2007), England, Jenks & Jones(2010)
جدایی‌گزینی اجتماعی کمتر	Williams(2000), Jenks & Jones(2010), Bahreyni & Maknoun(2001)
آموزش و آگاهی عمومی	Berke & Conroy(2000), SSN(2007), England, Evans(2005)
کاهش فقر و فاصله طبقاتی	SSN(2007), England, Mosharzade et al. (2009), Rio Manifest, Laghaei & Mohamadzadeh(1999)
مشارکت مردمی	SSN(2007), Bahreyni & Maknoun(2001), Rio Manifest, Laghaei & Mohamadzadeh(1999), Stubbs(2004), Jenks & Jones(2010)
دسترسی بیشتر	Bahreyni & Maknoun(2001), Mohamadzadeh(1999), Evans(2005), Bevan(2007)
انسان‌محوری با تاکید بر توجه به کودکان	Rio Manifest, Laghaei & Mohamadzadeh(1999), Raco(2007)
هویت	Rio Manifest, Laghaei & Mohamadzadeh(1999), Stubbs(2004), Jenks & Jones(2010)
توجه به ناتوانان و کم توانان	Masnavi(2002), Berke & Conroy(2000), Evans(2005)
جلوگیری از آلودگی‌ها و تاکید بر هوا	SSN(2007), Masnavi(2002), Bevan(2007)

شاخص‌های مدنظر مقاله با استفاده از مواردی که بیشترین همپوشانی را با یکدیگر داشته، به دست آمده است؛ اما از طرفی به یک سری از شاخص‌ها به طور مستقیم در این جدول اشاره نشده است که علت آن عدم وجود آن‌ها در خیابان‌های شهری است. در نهایت شاخص‌های پایداری اجتماعی اولیه را می‌توان این‌گونه نام برد:

توجه ویژه به گروه‌های ناتوان و کم توان (کودکان، معلولان و سالمندان)، برنامه‌ریزی بر پایه جذب حداکثری و دفع حداقلی جمعیت، کاهش استفاده از وسیله نقلیه شخصی، توزیع عادلانه و متعادل امکانات، ارتقای بهداشت و سلامت شهروندان، توجه به کودکان و فعالیت آن‌ها در برنامه‌ریزی‌ها، کاهش جرائم شهری، تشویق به پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری، بازه زمانی مناسب برای فعالیت در شبانه‌روز، کاهش فقر و فاصله طبقاتی، دسترسی آسان به خدمات شهری برای همگان، جلوگیری از انواع آلودگی‌ها، برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای پروژه‌ها با استفاده از شیوه‌های مشارکت جو، تقویت حس تعلق و هویت فرهنگی در هر شهر، طراحی منطبق با اقلیم هر محدوده.

۳. بررسی اجمالی نمونه مورد مطالعه

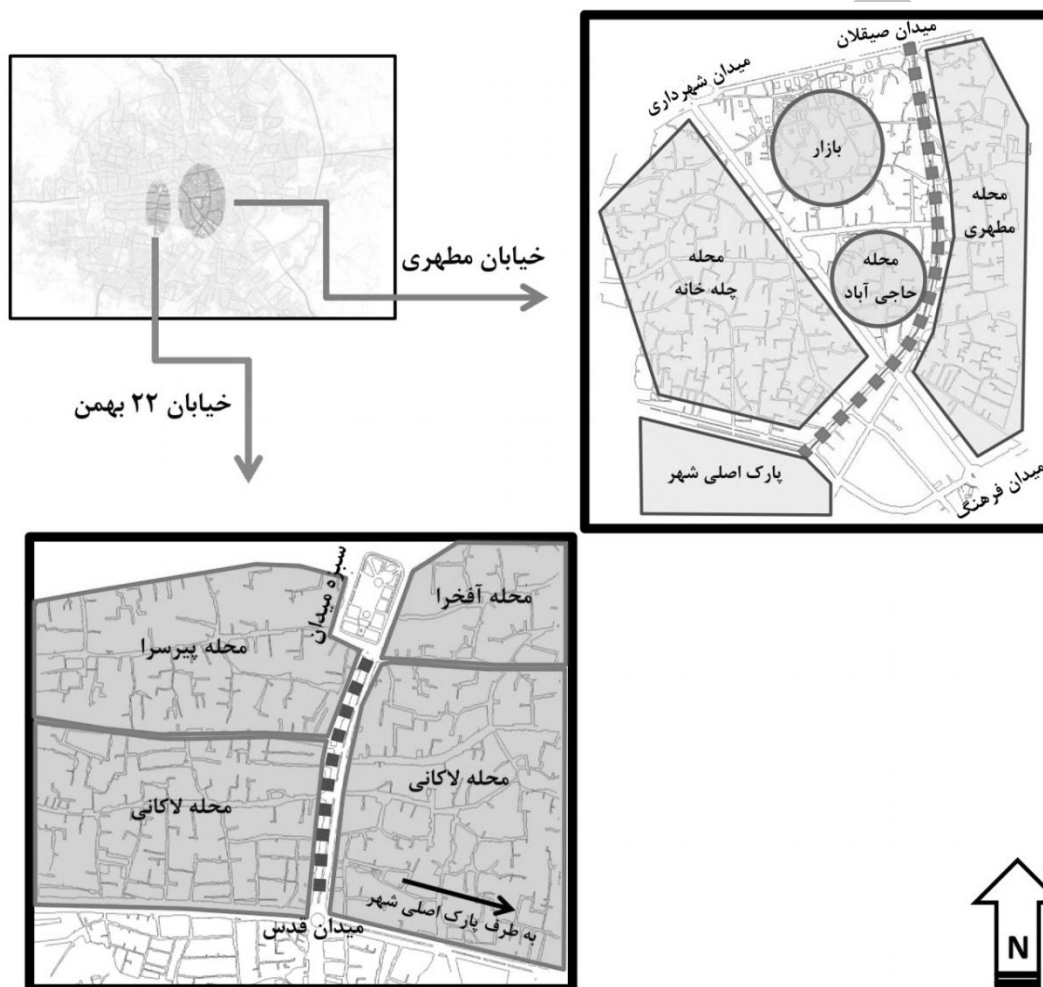
نمونه مورد مطالعه، خیابان‌های مطهری و ۲۲ بهمن در بخش مرکزی شهر رشت است. هر دو خیابان از مسیرهای اصلی شهر و بر طبق مطالعات میدانی و بررسی گزارش طرح جامع شهر رشت^۵ جزء خیابان‌های شریانی درجه دو اصلی به شمار می‌روند. دلیل اصلی انتخاب این دو خیابان به عنوان نمونه‌های مورد مطالعه، از یک طرف چندعملکردی بودن و از طرف دیگر همه شمول بودن آن‌ها است، جدا از این که از لحاظ خصوصیات کالبدی، اقتصادی و از همه مهمتر اجتماعی به گونه‌ای هستند که امکان مقایسه با یکدیگر را فراهم می‌سازند. کاربران اصلی استفاده‌کننده از این خیابان‌ها از اقشار مختلف و در سنین متفاوت هستند. خیابان مطهری از میدان صیقلان (بسیج) تا ورودی پارک اصلی شهر امتداد دارد. در

مسیر خود به چندین گذر اصلی و فرعی برخورد می‌کند. خیابان ۲۲ بهمن نیز از سبزه‌میدان در بخش مرکزی شهر شروع شده و تا میدان قدس ادامه می‌یابد. کاربری غالب در قطعات مجاور هر دو خیابان، تجاری بوده و سایر قطعات مسکونی هستند (جدول ۲). سه محله مطهری، چله خانه و حاجی‌آباد در مجاورت خیابان مطهری قرار داشته و مهمتر از همه بازار و پارک اصلی شهر در شمال و جنوب این مسیر دیده می‌شوند. محلات لاکانی، آفخرا و پیرسرا نیز در مجاورت خیابان ۲۲ بهمن بوده و پارک اصلی شهر در جنوب شرقی این خیابان واقع شده است (نقشه ۱).

دلیل اصلی بررسی این دو خیابان مواردی از این دست بوده است:

- هر دو در بخش مرکزی شهر رشت قرار دارند و از این نظر دارای مشابهت هستند
- هر دو از بافت‌های ارگانیک و قدیمی با شهرسازی سنتی تشکیل شده‌اند
- وجه تمایز دو خیابان این است که خیابان مطهری تا حدودی معماری و شهرسازی سنتی خود را حفظ کرده اما خیابان لاکانی دچار دگرگونی‌ها و تحولات اساسی در خیابان‌کشی‌ها، ساخت‌وساز و تراکم‌ها شده است

نقشه ۱: جانمایی خیابان‌های مطهری و ۲۲ بهمن در شهر رشت و محلات مجاور آن‌ها

در جدول ۲ مشخصات کلی هر دو خیابان آمده است.

جدول ۲: مشخصات کلی دو خیابان

نام خیابان	موقعیت جغرافیایی	موقعیت مکانی	نقش ترافیکی	کاربری غالب	تراکم مسکونی	کیفیت کف پوش سواره	کیفیت کف پوش پیاده	جداکننده وسط	روشنایی	تراکم پارک حاشیه‌ای	کاربران اصلی
مطهری	شمالی - جنوبی	حد فاصل میدان صیقلان (بسپج) تا پارک اصلی شهر	شریانی درجه دو اصلی	تجاری	متوسط	متوسط	متوسط	دارد	دارد	بسیار زیاد	تمامی اقشار و سنین
۲۲ بهمن	شمالی - جنوبی	حد فاصل سبزه میدان و میدان قدس	شریانی درجه دو اصلی	تجاری - مسکونی	متوسط	مناسب	مناسب	دارد	دارد	زیاد	طبقه متوسط

۴. تحلیل، نتایج و یافته‌ها

۴-۱- تدوین شاخص‌های نهایی پایداری اجتماعی

در این قسمت شاخص‌های به دست آمده در بخش مبانی نظری مورد سنجش قرار گرفته و شاخص‌های نهایی پایداری اجتماعی به دست می‌آید. بدین ترتیب که رابطه بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته مورد آزمون قرار گرفته و متغیرهایی که کمترین ارتباط را با موضوع پایداری اجتماعی دارند، حذف خواهند شد. معمولاً در تحلیل آماری رابطه بین متغیرها، اصل بر این است که افراد یک جامعه از لحاظ یک یا چند صفت خاص با هم متفاوت هستند و هدف این است که این گونه تفاوت‌های بین افراد جامعه تبیین شده و توضیح داده شود و این امر از طریق بررسی رابطه بین صفات یا متغیرهای گوناگون میسر می‌شود.

اما پیش از آن نیاز است تا روایی گویه‌های پرسشنامه مورد سنجش قرار گیرد. روایی نیز از طرق مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این مقاله برای روایی ابزار سنجش از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. دلیل استفاده از این روش، انطباق آن در سنجش روایی پرسشنامه‌هایی است که بر اساس طیف لیکرت طراحی شده‌اند و پرسشنامه مد نظر مقاله را نیز دربرمی‌گیرد. مقدار آلفای کرونباخ بین ۱ و ۰ در نوسان بوده، هر چقدر مقدار آن به سمت ۱ میل کند یا نزدیک شود بیانگر هماهنگی درونی گویه‌ها با متغیر مورد نظر است و وسیله اندازه‌گیری نیز به همان نسبت دارای روایی بالا خواهد بود. در ادامه مقدار روایی پرسشنامه در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳: میزان روایی پرسشنامه

آلفای کرونباخ	تعداد گویه‌ها
۰,۹۲۶	۱۵

همان طور که در جدول فوق نیز دیده می‌شود، مقدار آلفای کرونباخ حاصل از گویه‌های پرسشنامه برابر با ۰,۹۲۶ بوده که از نظر آماری نشان‌دهنده آن است که نتایج حاصل از پژوهش دارای روایی بوده و چنانچه در زمان‌های دیگری نیز این پژوهش انجام شود، به نتایج مشابهی خواهد رسید. در جدول ۴ سطح معنی‌داری و میزان همبستگی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته آمده است.

جدول ۴: میزان همبستگی متغیرها

پایداری اجتماعی		شاخص
معنی‌داری دوطرفه	ضریب پیرسون	
۰,۰۰۰	۰,۵۵۳	دسترسی آسان به خدمات شهری برای همگان
۰,۰۰۱	۰,۵۲۷	کاهش استفاده از وسیله نقلیه شخصی
۰,۰۰۲	۰,۶۴۲	تشویق به پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری
۰,۰۰۰	۰,۸۳۷	ارتقای بهداشت و سلامت شهروندان
۰,۰۰۰	۰,۴۸۳	کاهش جرائم شهری
۰,۰۰۰	۰,۶۲۵	برنامه‌ریزی بر پایه جذب حداکثری و دفع حداقلی جمعیت
۰,۰۰۱	۰,۲۱۱	توجه به کودکان و فعالیت آن‌ها در برنامه‌ریزی‌ها
۰,۲۳	۰,۱۲۳	کاهش فقر و فاصله طبقاتی
۰,۰۰۲	۰,۸۲۷	برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای پروژه‌ها با استفاده از شیوه‌های مشارکت جو
۰,۰۰۱	۰,۸۲۹	بازه زمانی مناسب برای فعالیت در شبانه‌روز
۰,۰۰۰	۰,۷۱۰	توزیع عادلانه و متعادل امکانات
۰,۰۰۰	۰,۳۴۶	تقویت حس تعلق و هویت فرهنگی در شهر
۰,۰۰۰	۰,۷۴۸	توجه ویژه به گروه‌های ناتوان و کم توان (کودکان، معلولان و سالمندان)
۰,۵۴۰	۰,۳۸۴	جلوگیری از انواع آلودگی‌ها
۰,۸۳۷	۰,۴۸۳	طراحی منطبق با اقلیم هر محدوده

نتایج به دست آمده از تحلیل رگرسیون چندمتغیره حاکی از این است که سه شاخص کاهش فقر و فاصله طبقاتی، جلوگیری از انواع آلودگی‌ها و طراحی منطبق با اقلیم هر محدوده از لحاظ سطح معنی‌داری، با متغیر وابسته دارای رابطه نیستند؛ زیرا میزان سطح معنی‌داری باید کمتر از ۰,۰۵ باشد تا رابطه برقرار شود. از طرفی ضریب پیرسون میزان وابستگی متغیر وابسته به سایر متغیرها را نشان می‌دهد که در این مورد ارتقا بهداشت و سلامت شهروندان بیشترین تأثیر و توجه به کودکان و فعالیت‌های آن‌ها در برنامه‌ریزی کمترین تأثیر را در برقراری پایداری اجتماعی در جامعه دارد.

۲-۴- مقایسه نمونه‌های مورد مطالعه

به منظور مقایسه خیابان‌های مورد مطالعه از ماتریس گولر استفاده شده است؛ زیرا این ماتریس از یک طرف نظر سه گروه ذی‌نفع و ذی‌نفع در تصمیمات شهری را مدنظر قرار داده و از طرف دیگر بدون وارد نمودن نظرات پژوهشگر و به طور مستقیم به نتیجه‌گیری از پاسخ‌های به دست آمده می‌پردازد. در به‌کارگیری ماتریس گولر روش کار بدین صورت بوده است که از مخاطبین کارشناسان (۲۰ نفر)، مسئولین (۱۰ نفر) و عموم مردم (۱۴۱ نفر) خواسته شده تا میزان برخورداری هر خیابان از شاخص‌های مدنظر مقاله را با دادن نمرات یک تا پنج بیان کنند. میانگین نظر هر گروه در مورد هر شاخص در ستون مربوط به آن نوشته شد.

برای نتیجه‌گیری از نمرات یک شاخص، نظر کارشناسان (به واسطه تخصص و تسلط بر موضوع) ضریب ۲، نظر مسئولین (بر اساس نزدیک و درگیر بودن با شاخص‌های مورد نظر) ضریب ۱,۵ و نظر عموم مردم ضریب ۱ را به خود اختصاص خواهد داد. دلیل انتخاب این ضرایب این بوده است که کارشناسان بدون در نظر گرفتن منافع شخصی و با لحاظ نمودن اصول علمی، مسئولین بر اساس خواسته‌ها و اهداف سازمانی خود و عموم مردم بدون داشتن پیش‌زمینه تئوری و صرفاً از روی امیال و خصوصیات فردی اظهار نظر می‌نمایند. نمره نهایی هر شاخص در خیابان‌های مورد مطالعه رو به روی آن نوشته شده و نتایج به دست آمده در نمودار ۱ به نمایش درآمده است.

نمودار ۱: نمرات اکتسابی هر خیابان از شاخص‌های مد نظر مقاله

نتایج به دست آمده از پرسشنامه‌ها و نمودار ۱ را می‌توان این‌گونه بیان داشت:

خیابان ۲۲ بهمن در آن دسته از شاخص‌های اجتماعی توسعه پایدار که مرتبط با مباحث کالبدی است از خیابان مطهری پیشی گرفته است. شاخص‌هایی نظیر توجه به کم توانان و ناتوانان و نیز ارتقای سلامت و بهداشت که برمی‌گردد به جانمایی و نصب تجهیزات در پیاده‌روهای شهری؛ اما در سایر شاخص‌ها خیابان مطهری برتری چشم‌گیری داشته است. این مسئله را از چندین وجه می‌توان تحلیل نمود که مهمترین آن‌ها تفاوت ماهوی دو خیابان از لحاظ جذب جمعیت است. خیابان مطهری با بافت سنتی مدرن خود پذیرای تمامی اقشار با خواسته‌های متفاوت است و این مسأله موجب می‌شود تا نواقص کالبدی آن در کنار جذابیت‌های بصری و کارکردی پوشیده شود. به طور کلی نتایج به دست آمده را می‌توان این‌گونه تبیین نمود:

- توجه مخاطبین خیابان معطوف به جذابیت‌های کارکردی و اجتماعی است
- در جامعه در حال توسعه (هنوز توسعه نیافته) شهر رشت (و یا به طور کلی ایران) ضعف‌های کالبدی با نقاط قوت اجتماعی و فرهنگی قابل پوشش است
- توجه صرف به کالبد و اقتصاد نمی‌تواند در جاری ساختن حیات و سرزندگی در فضای شهری موثر باشد
- تاکید بر مدرنیته در کنار بازگشت به سنت‌هاست که می‌تواند پایداری اجتماعی را به وجود آورد

۵. جمع‌بندی

به‌کارگیری شاخص‌های توسعه پایدار در روند برنامه‌ریزی شهری می‌تواند به تأثیرگذاری، استمرار و تداوم این نوع از برنامه‌ریزی کمک شایان توجهی نماید. توجه به ابعاد اقتصادی و زیست‌محیطی به طور جداگانه در سایر علوم و مباحث مطرح شده و ارائه شاخص‌های توسعه پایدار در این ابعاد در ایران و جهان سابقه طولانی دارد. زمانی که وارد شهر شده و اقدام به برقراری مفاهیم و اصول توسعه پایدار در این سطح می‌شود، حلقه مفقوده این علم، بخش اجتماعی آن است. با توجه به چالش‌های پیش روی جوامع امروزی نیاز به شاخص سازی در بخش اجتماعی توسعه پایدار درون شهری یکی از الزامات اصلی به شمار می‌رود. با بررسی متون علمی و کاوش‌های میدانی انجام گرفته در محدوده نمونه‌های مورد مطالعه، این شاخص‌ها با استناد به تجربیات جهانی و نمونه‌های داخلی بومی سازی و با توجه به شرایط حاکم در شهرهای ایران و خیابان‌های آن تدوین شده است. نکته قابل ذکر در مورد شاخص‌های مد نظر مقاله نحوه به‌کارگیری و اعمال آن توسط مدیران و مسئولین شهری است. در مورد هر یک از شاخص‌ها می‌توان به تعریف چندین پروژه و طرح‌های موضعی و موضوعی مبادرت ورزید. با توجه به تحلیل‌های انجام شده توسط ماتریس گولر ملاحظه می‌شود که تاکید کارشناسان بر شاخص‌هایی است که به طور مستقیم با سلامت و آسایش کاربران در ارتباط است، مسئولین توجه بیشتری به منافع

شهری و برقراری تعادل در داخل شهر دارند و عموم مردم شاخص‌های مرتبط با امنیت و عدالت را هدف قرار می‌دهند. این نکات نیز می‌تواند راهنمای خوبی برای برقراری اصول توسعه پایدار در داخل شهرها باشد. در مورد مقایسه دو خیابان مد نظر مقاله این نتیجه حاصل شد که در یک جامعه با بافت سنتی و در حال توسعه، شاخص‌های پایداری اجتماعی بر جذابیت‌های کالبدی ارجحیت دارد. بدین ترتیب که نواقص و چالش‌های کالبدی، ترافیکی و ساختاری با وجود تعاملات اجتماعی، کارکرد مثبت خیابان، وجود روحیه در فضا و مراودات جمعیتی نادیده گرفته می‌شود. در مورد هر خیابان نیز می‌توان جداگانه به ارائه راهبردها و راهکارهایی به منظور تاکید بر نقاط قوت و از بین بردن و یا کاهش نقاط ضعف پرداخت. در جدول ۴ این راهکارها به اختصار بیان شده است.

جدول ۴: راهبردها و راهکارهای برقراری پایداری اجتماعی در خیابان‌های مطهری و ۲۲ بهمن

ارائه راهبردها و راهکارها برای خیابان مطهری		ارائه راهبردها و راهکارها برای خیابان ۲۲ بهمن	
توجه به تمامی اقشار در طراحی فضاهای شهری	راهبرد	افزایش حمل و نقل عمومی و پایدار	راهبرد
توجه ویژه به معلولین و ناتوانان در کفسازی‌ها و ورودی مکان‌های عمومی	راهکار	تخصیص اتوبوس‌های شهری از جانب سازمان اتوبوسرانی شهرداری به این بخش و تعریف یک مسیر تردد جدید	راهکار
توجه به کودکان در خلق فضاهای مکث و پیاده‌روی	راهکار	ایجاد فضاهای مختص به دوچرخه‌سواری و پیاده‌روی	راهکار
توجه به پیاده در ایجاد مسیرهای تردد	راهبرد	توجه به کودکان در خلق فضاهای مکث و پیاده روی	راهبرد
استفاده از تجهیزات و امکانات بهداشتی در مسیرهای عبور پیاده	راهکار	توجه به اقشار کم درآمد در جانمایی کاربری‌ها و تجهیزات شهری	راهبرد
نورپردازی برخی از نقاط در مسیرهای تردد سواره و پیاده	راهکار	جانمایی نقاط دارای کمبود از لحاظ تأسیسات و تجهیزات	راهکار
استفاده از نظر ساکنین و کاربران در طراحی و خلق فضایی مطلوب	راهبرد	بالا بردن امکان دسترسی به خدمات برای تمامی اقشار	راهبرد
سامان‌دهی دست‌فروشان و عدم جمع‌آوری ضربتی آن‌ها	راهکار	استفاده از نظر کاربران و ساکنین برای مشارکت در فرایند برنامه‌ریزی و طراحی	راهبرد
انجام اصلاحات کالبدی در مسیر مورد مطالعه	راهبرد	افزایش بازه زمانی فعالیت در شبانه‌روز به منظور حضور هر چه بیشتر کاربران	راهکار
افزایش کیفیت ابنیه به خصوص در نماسازی و جداره‌سازی‌ها	راهکار	استفاده از وسایل ارتباط جمعی به منظور دریافت نظرات شهروندان	راهکار
توجه به تفکیک سواره و پیاده به منظور توسعه حمل‌ونقل عمومی	راهکار	تاکید بر هویت بومی و احیای سرزندگی در فضا	راهبرد
		نماسازی بر اساس معماری سنتی و با استفاده از مصالح بومی	راهکار
		استفاده از نور و رنگ در راستای از بین بردن فضاهای گم شده	راهکار

1. Likert
2. Equality Planner
3. Williams
4. Sustainable Scotland Network

۵. تهیه شده توسط مهندسين مشاور طرح و كاوش در سال ۱۳۸۵

6. Coefficient Alpha(Cronbach)

References

- Azizi, M. (2001). Sustain Urban Development (Global Viewpoints). *Soffeh*, 33, 15-27.
- Bahreyni, H., Maknoun, R. (2001). Urban Sustainable Development. *Journal of Environmental Studies*, 27, 41-60.
- Berke, P.R., Maria Manta C. (2000). Are We Planning For Sustainable Development?. *Journal of American Planning Association*, 66(1).
- Bevan, T. (2007). *Sustainable Urban Street Design and Assessment*. 3rd Urban Symposium. Washington.
- Cozen, P. M. (2002). *Sustainable Urban Development and Crime Prevention through Environmental Design for the British City. Towards an Effective Urban Environmentalism for the 21st Century*. London: Elsevier Press.
- Evans, B. (2005). *Governing Sustainable Cities*. London: Earthscan.
- Frey, H. (1999). *Designing the City towards a More Sustainable form*. London: E & FN Spon.
- Ikerd J E. (1996). *Sustaining the Profitability of Agriculture, The Economist's Role in the Agricultural sustainability paradigm*. San Antonio: Extension pre-conference.
- Jenks, M & Colin Jones. (2010). *Dimensions of the Sustainable City*. London: Springer.
- keyvani, R. (2009). A Review of the Main Challenges to Urban Sustainability. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 1, 5-16.
- Kiani, M. (2004). *Sustainable Development and Renovation of the City of Bam*. *Abadi*, 42, 4-6.
- Laghaei, H. A., Mohammadzadeh, H. (1999). An Introduction to Urban Sustainable Development Concept and Role of Urban Planning. *Honarha-Ye-Ziba*, 6, 32-43.
- Maclaren, V. W. 1996. Urban Sustainability Reporting. *Journal of American Planning Association*, 62.
- Masnavi, M. (2002). *Sustainable Development and New Methods of Urban Development*. *Journal of Environmental Studies*, 31, 89-104.
- Mehdizadeh, J. (2010). Sustainable Development Indexes. *Journal of Urban Researches*, 31, 9-16.
- Mohseni, M., Salehi, P. (2003). *Social Satisfaction in Iran*. Tehran: Arvan press.
- Mosharzadeh, Zahra. (2009). Comparing Office Park and Sustainable Development Theories. *Identity of City Journal*, 5, 111-122.
- Mousa Kazemi, M. (2001). Urban Sustainable Development: Concepts and Perspectives. *Journal of Geographical Research*, 62, 94-113.
- Newman, L. (2008). *Sustainable Urban Community Development from the Grassroots: Challenges and Opportunities in a Pedestrian Street Initiative*. New York: Routledge.
- Raco, M. (2007). *Securing Sustainable Communities*. European Urban and Regional Studies. London: Sage.
- Razmi, Jafar. (2008). Assessment Indexes of Urban Sustainable Development in the City of Tehran. *Journal of Management and Development*, 67, 5-30.
- Stubbs, M. (2004). Heritage-Sustainability-Developing a Methodology for the Sustainable Appraisal of the Historic Environment. *Planning, Practice & Research Journal*, 1.
- Sustainable Scotland Network. (2006). *Best Value and Sustainable Development*. Scotland: Sustainable Development Commission.
- Taghvaei, A.A., Mahmoudinejhad, H. (2006). Urban Sustainable Development and Social Welfare. *Journal of Urban Researches*, 15, 16, 36-47.
- Williams, K. (2000). *Achieving Sustainable Urban Form: An Introduction*. London: E & FN Spon.